

"Ubudiyetlerini ve şükürlerini ve bilhâssa o meyvelerin cem'iyetli çekirdekleri olan kalblerini ve zahr-ı kalb denilen kuvve-i hâfızalarını başka kuvvetlere hiçbir cihetle kaptırmaz ve kaptırmakla saltanat-ı rububiyetini kırmaz..." İzahı nasıldır?

İnsanda iki türlü ubudiyet ve şükür vardır:

Birisi, lisanihâl ve fitridir ki bu anlamda kişi ne kadar küfür ve inkar içinde olmuş olsa da hal ve fitrat dili ile şuuru olmadan Allah'a arz-ı ubudiyet etmektedir. Çünkü insan her ne kadar tek bir şahıs hükmünde olmuş olsa da mahiyetindeki her bir aza ve cihaz birer bağımsız ve müstakil şahsiyetler gibidir ve hepsi hal ve fitrat lisanı ile Allah'ı zikir ve tesbih etmektedirler. Kısacası bu tarz ubudiyet ve şükür, insanın zorunlu ubudiyet ve şükrüdür.

Saat şuursuz ve akılsız olmasına rağmen, saatin kaç olduğunu insanlara bildirir. Kafirin durumu da saat gibidir, kendi şuursuz olsa da fitrat ve hali şuurlu gibi arz-ı ubudiyet ve şükürde bulabilir. Mesela, bir kafirin iştah ile yemek yemesi, hal ve fitrat lisanı ile **Rezzak** ismine bir teşekkür hükmündedir.

Diğeri ise, insanın niyet ve iradesi ile seçtiği şuurlu ve kasti ibadet ve şükrüdür. Ki insan bu noktada mesuldür ve imtihana tabidir. Şayet Allah'a ibadet ve şükürü terk eder ya da yüzünü yanlış yerlere dönerse, bunun vebali ebedi bir azap ve ateştir.

Nitekim Allah bu noktada kesrete değil keyfiyete bakar. Yani kafirlerin çokluğu değil iman edenlerin keyfiyeti önemlidir. Kainat ağacında meyve olarak sadece Hz. Ebu Bekir (ra) olsa idi, o da kainatın misyonu açısından kafi idi.